

DRET DE MANIFESTACIÓ I PROTESTA

Una defensa republicana de la llibertat d'expressió

Pau Llonch

Una reportera de Televisió Espanyola fent un directe al tall d'autopista a la Jonquera el novembre de 2019, durant una acció del Tsunami Democràtic. Fotografia: Jordi Borràs

«Lluny de ser la llei de premsa una mesura repressiva contra la llibertat de premsa, un mer mitjà per a prevenir amb la pena la repetició del delicte, hauria més aviat de considerar-se que l'absència d'una legislació sobre la premsa exclou a la llibertat de premsa de l'esfera de la llibertat jurídica, perquè la llibertat jurídicament reconeguda existeix en l'estat com a llei i només com a llei. (...) Les lleis són, contràriament, les normes positives, lluminoses, universals, gràcies a les quals la llibertat ha guanyat una existència impersonal, teòrica, independent del capritx de l'individu.

Un codi de lleis és la Bíblia de la llibertat d'un poble» [1]

Karl Marx

Si la llibertat d'expressió genera sempre enfrontaments encesos és perquè convé ser molt estòlid per no reclamar-la com a estandard. No obstant això, per poc que provem de comparar la disparitat d'agents que la reclamen per a ells i que protagonitzen aquestes

disputes, ens adonarem que ens enfrontem, més que no pas a un consens clar sobre què implica defensar-la, a un galimaties colossal; l'exigeix amb raó el moviment independentista per assenyalar la deriva repressiva del regne d'Espanya contra un "procés" ja massa tocat de mort, però també la fan seva totes les veus de l'oligopoli mediàtic espanyol contra la voluntat del govern de PSOE i Podem de "limitar la llibertat de premsa" [2]; la vociferen negacionistes de la COVID-19 amb la mascareta sota la barbeta, i alhora certa esquerra llunàtica, molt llibertària en la defensa de la seva expressió il·limitada però molt puritana i ofesa amb la dels altres.

El que de ben segur genera la lluita per la llibertat d'expressió dins de l'esquerra catalana, entesa aquesta en sentit ampli, és una pila d'obvietats i llocs comuns, entre els quals destaca la necessitat de mobilitzar-se per a conquerir-la. Des d'aquesta perspectiva, el carrer seria sempre la recepta infal·lible per tal d'exercir la nostra llibertat d'expressió i conquerir el dret a protesta. De fet, sospito que aquest article va encarregar-se amb la intuïció que el text versaria sobre aquesta idea encensament. Però un fet incontrovertible és que el carrer i la mobilització tenen un caràcter ambivalent: són sens dubte una exigència per a modificar tota relació de forces dins de la Història en determinades circumstàncies, però també el cul-de-sac de tots els moviments que s'han quedat sense orientació. La història recent de Catalunya ens ofereix dos exemples de lluites que han arribat a ser de masses, que han abraçat prou majoritàriament la consigna que convé ser al carrer, que fins i tot han fet seva una aposta desobedient -almenys en la mesura que han desautoritzat la llei positiva i la seva legitimitat- i que malgrat tot no han aconseguit pràcticament cap dels objectius que es van marcar ara fa gairebé una dècada: el moviment independentista català i el moviment per l'habitatge.

Sense voler negar la importància de la contesa antagonista al carrer, fora bo considerar si no és convenient aprofitar el temps mort -esforçant-me en ser benevolent en l'expressió- en el qual es troba el procés d'autodeterminació per recuperar per a la lluita republicana a casa nostra -i especialment per a les files anticapitalistes- algunes nocions d'allò que Antoni Domènech va insistir tota la vida en anomenar republicanisme democràtic. I també del socialisme com una corrent inseparable del mateix. Al capdavant, no deixa de ser xocant això de voler construir una República amb una absència tan flagrant de debats sobre en què consisteix pròpiament un projecte republicà, que en el cas català hauria d'implicar moltes més conquestes que canviar de nacionalitat o deixar de tenir rei. República s'oposa a despotisme, més que a monarquia, i avui no hi ha dèspota més tirà que el monstre que tothom anomena "els mercats". Així doncs, qui tingui la intuïció que el carrer per si sol no esdevindrà desllorigador de res pot continuar llegint.

El carrer i la mobilització tenen un caràcter ambivalent: són sens dubte una exigència per a modificar tota relació de forces en determinades circumstàncies, però també el cul-de-sac de tots els moviments que s'han quedat sense orientació

La discussió és fonamental en molts més àmbits, però el que exposem a continuació vol ser una defensa de la llibertat d'expressió des d'una posició republicana democràtica i socialista, que es nega a admetre que l'únic problema que mereix ser enfrontat pel republicanisme català en relació als drets de participació política és el caràcter lliberticida i regressiu del Regne d'Espanya, per molt repugnant i greu que aquest resulti. Per fer-ho, refutarem en primer lloc la visió liberal que concep l'absència de censura com a condició necessària però també suficient de la llibertat d'expressió: veurem que la tradició republicana ha insistit sempre en no establir una mera correspondència entre la no coacció i la llibertat. Així, contra aquesta visió liberal –però també contra certes lectures de Marx– prosseguirem amb una defensa del dret sense caure en les apories d'aquells que el pretenen compatible amb el mode de producció capitalista. Per fer-ho, subratllarem finalment la importància de les condicions materials per l'exercici de tota llibertat, entre les quals convindrà anomenar les institucions de garantia, la independència civil i el temps lliure.

El dret i la llei com a condició necessària de la llibertat

Abans d'aterrar en el problema concret de la llibertat d'expressió convé fer unes pinzellades de la qüestió més general la llibertat política des de la tradició republicana. Estic convençut que la majoria de lectors es deuen haver sorprès enormement descobrint l'autoria de la cita que obre aquest article. Convido ara a rellegir-la si no s'hi ha parat prou atenció en primera instància. Sobre Marx i la seva tematització de la qüestió de la llibertat se n'han dit de molt grosses, tant per part de la tradició marxista ortodoxa com pels seus oberts detractors; per una banda, i com és sabut, la canonització del pensament de Marx per part de la socialdemocràcia alemanya i els filòsofs soviètics de l'estalinisme va convertir-lo injustament en un pensador determinista, que entenia la llibertat essencialment com a consciència de la necessitat. Per altra banda, aquesta vulgarització no fou pas incompatible amb una altra que ha tingut conseqüències encara més nefastes, en la mesura que ha penetrat també en bona part de la recepció marxista crítica: la de Marx com un adversari acèrrim de les llibertats democràtiques “burgeses” i de la llibertat política mateixa.

La idea de la cita de Marx, que considera les lleis com a “bíblia de la llibertat d'un poble”, el situa innegablement molt més a prop d'una tradició que, d'Aspasia a Robespierre, o d'Aristòtil a Rousseau, ha considerat la llibertat política com una creació de la llei democràtica. A Catalunya hem tingut el privilegi d'haver pogut aprendre-ho amb un rigor historiogràfic incommensurable gràcies a Antoni Domènech i d'altres autors de la revista Sinpermiso. El reconeixement de drets constitutius, inalienables i inacumulables, no serien des d'aquesta perspectiva una superestructura ideològica burgesa que seria convenient enderrocar si es vol acabar amb el mode de producció capitalista, sinó que, contràriament, constituïrien en realitat el ciutadà lliure. La llibertat política, per tant, no resultaria només de minimitzar les interferències de facto per part de tercers en els meus plans de vida, com pretén la tradició liberal, sinó que seria sempre producte d'una interferència democràtica i, per tant, no arbitrària i legítima, en aquests plans.

Arribats a aquest punt, però, al lector no li caldrà pas ser especialment lúcid per a detectar una anomalia: vivim rodejats d'ordenaments jurídics que reconeixen formalment drets que no són més que paper mullat. Veurem a continuació perquè en un mode de producció capitalista allò que manca és l'efectivitat de les lleis, que esdevenen més la bena als ulls de la llibertat d'un poble que no pas la seva bíblia.

Tota llibertat té condicions materials per al seu exercici. La independència civil com a condició per a la llibertat

Una cosa és considerar que la llibertat no és un atribut civil i pre-social, individual i originari (contràriament al que postula el liberalisme des de Hobbes fins a Ramon Rallo) sinó que està constituïda per drets i lleis, i una molt diferent és empassar-se la ficció jurídica per antonomàsia del món modern: que aquests drets es fan realitat en una societat on una classe és separada dels seus mitjans de vida i depèn enterament d'algú altre per viure. Això és el que Marx -com tampoc Robespierre- no està disposat a acceptar. Una vegada expropiada la majoria de la societat dels seus mitjans de vida i subsistència, establerta una estructura de propietat capitalista i generalitzat el mecanisme mercantil en totes les esferes de la societat -també i sobretot per regular la força de treball- no cal res més que consagrar la llibertat i la igualtat al mercat per a garantir l'eficàcia de l'explotació de classe. Aquesta és la trampa que la tradició liberal sempre ha utilitzat per fer passar capitalisme i modernitat il·lustrada com les dues cares d'una mateixa moneda.

Marx ho demostra de forma incontrovertible: un cop executat a sang i foc el procés d'expropiació generalitzada que constituí l'acumulació originària [3], la negociació laboral al mercat es dona sempre amb l'espasa de Dàmocles d'una massa necessària de població desocupada -el famós "exèrcit industrial de reserva"- que depèn d'un salari per a viure. És en aquestes circumstàncies que la llibertat (al mercat) genera unes condicions de competència en les quals sempre hi ha gent disposada a treballar més barat. Així doncs, en les coordenades d'un mercat de treball capitalista, la llibertat individual -per a establir contractes-, en absència d'una interferència democràtica en la propietat, implica automàticament el més eficaç mecanisme d'explotació de classe:

“Per a aconseguir en nom de la llibertat la posada en marxa d'aquest fabulós mecanisme d'explotació, només fa falta, és clar, admetre la ficció jurídica que consisteix a considerar propietaris (i per tant subjectes capaços d'establir relacions contractuals lliures) als qui manquen de tota possibilitat de subsistència autònoma (i, per tant, depenen a vida o mort que un altre particular decideixi emprar-los). Una vegada fet això, basta exigir que es respecti escrupolosament la voluntat dels contractants individuals per a assegurar que l'explotació per part del sistema es produeixi al màxim nivell que la tècnica faci possible en cada cas (és a dir, per a

assegurar que redundi en benefici del sistema tot allò que la tècnica aconseguixi produir per sobre dels béns mínims necessaris per a la reproducció de la població” [4].

L'estafa consisteix en pretendre explicar la societat moderna per allò que ocorre en l'àmbit de la circulació de mercaderies (*llibertat* per comprar i vendre, també la força de treball, i per establir contractes entre subjectes jurídicament *iguals*) ometent allò que ocorre en l'àmbit de la producció, on regna el despotisme i no pas la llibertat, ni la igualtat, ni la fraternitat, i on la riquesa social s'acumula incessantment en mans dels propietaris. És per això que al llibre primer d'*El Capital*, abans d'endinar-se en els confins del món de la producció a la 2a secció, Marx esmola el seu devorador sarcasme magistralment:

“L'esfera la circulació o del bescanvi de mercaderies, dins els límits de la qual té lloc la compra i la venda de la força de treball, era de fet un edèn real dels drets innats de l'home. Tan sols hi dominen la llibertat, la igualtat, la propietat i Bentham. Llibertat! Ja que el comprador i el venedor d'una mercaderia, com ara la força de treball, tan sols es menen per la pròpia i lliure voluntat. Entren en contracte com a persones jurídicament lliures. El contracte és el resultat final de les llurs voluntats expressades jurídicament de forma comuna. Igualtat! Ja que es relacionen tan sols com a propietaris de mercaderies i canvien equivalent per equivalent. Propietat! Ja que cadascú disposa tan sols d'allò seu. Bentham! Ja que cadascun dels dos es preocupa tan sols de si mateix. L'única força que els ajunta i els relaciona, és la utilitat pròpia, el profit, l'interès privat. I com que cadascú es preocupa tan sols de si mateix, i no de de la resta, i precisament perquè ho fan així, tots dos, d'acord amb l'harmonia preestablerta de coses, o sota els auspicis d'una providència omniscient, treballen únicament pel benefici mutu, per la utilitat comuna, per l'interès general”.

Massa sovint no s'ha entès gens el significat d'aquest fragment. Aquest text no converteix Marx -que no en va conegué al seu camarada Engels en una festa de la fraternitat, tot celebrant la I República francesa- en un adversari de la llibertat i la igualtat il·lustrades, sinó en un crític de l'estafa que suposa reconèixer-les només formalment en el sí d'un mode de producció capitalista. Per Marx, la llei fonamental de la societat moderna cal cercar-la estudiant què ocorre en el sí de la societat civil, i enfotre's d'aquells que pretenen disfressar un sistema d'explotació amb vestidures republicanes. Com apunta Harvey [5], ni

Marx ni la tradició republicana i socialista menystenen la importància de maximitzar l'àmbit de la llibertat individual, sinó que defensen que aquest només és efectiu quan es té en compte l'àmbit de la necessitat: "La tasca d'una societat socialista no és regular tot el que passa a la societat; no del tot. La tasca d'una societat socialista és assegurar-se que totes les necessitats bàsiques són ateses, lliurades lliurement, perquè les persones puguin fer exactament el que vulguin quan vulguin". Tornarem a la qüestió central del *regne de la necessitat* més endavant.

Es podria resumir el que hem explicat fins aquí en què allò que distingeix essencialment la tradició republicana i socialista de la tradició liberal és que la primera es nega a desconnectar la qüestió formal de les llibertats de les condicions materials per al seu exercici. I en això, costa trobar diferències substancials entre Marx i la posició de l'ala democràtica del republicanisme derrotada a França el 1794, encarnada en Robespierre: "La primera llei social és aquella que garanteix a tots els membres de la societat els mitjans per a subsistir" [6]. Sobre com el liberalisme ha reescrit la història presentant com a liberal allò que en realitat no és més la història del republicanisme plebeu i democràtic seria sobrer escriure ni una paraula més que les de Domenech [en aquesta entrevista](#).

Allò que distingeix essencialment la tradició republicana i socialista de la tradició liberal és que la primera es nega a desconnectar la qüestió formal de les llibertats de les condicions materials per al seu exercici. Vivim en un estat on es vulneren sistemàticament drets fonamentals, bàsicament perquè no tenen la protecció amb recursos de les institucions de garantia que els han de fer efectius. El capitalisme, amb la seva set incessant de recursos per a la valorització del capital, els fa impossibles

La llibertat negativa que defensen els liberals, de Nozick a Rallo, és una estafa perquè fins i tot per a proveir el seu estat mínim de les funcions de seguretat i protecció de la propietat cal "interferir" la seva preuada llibertat de mercat mitjançant la coacció tributària. És una frau perquè el que realment defensa és que només siguin legítimes aquelles interferències en la llibertat que serveixen a les funcions d'un estat com a eina de dominació de classe [7]. La llibertat positiva republicana el que defensa és la legitimitat i necessitat de tota intervenció democràtica sobre els drets patrimonials per fer efectius tots els drets fonamentals, desplegant totes les institucions de garantia necessàries perquè les lleis no quedin en una mera declaració d'intencions. I, amb Ferrajoli, si el que ocorre és que "falten les institucions de garantia l'única cosa que es posa de manifest és una llacuna" [8] que la pròpia configuració del dret exigeix que sigui completada. És evident que vivim en un estat on es vulneren sistemàticament drets fonamentals, bàsicament perquè no tenen la protecció amb recursos de les institucions de garantia que els han de fer efectius. El capitalisme, amb la seva set incessant de recursos per a la valorització del capital, els fa impossibles.

Tràgicament, el viarany que va seguir part el socialisme real implicava pensar que, com que les lleis eren paper mullat en el mode de producció capitalista, calia inventar procediments millors que els de la “democràcia burgesa” (terminologia absent en tota l’obra ingent publicada i no publicada de Marx) i confiar en què amb la superació de la propietat privada no farien falta ni lleis ni estat. No és estrany que això pogués ser pensat així al segle XIX, amb el naixement del marxisme originari i quan les funcions de l’estat eren exclusivament les funcionals a la dominació capitalista. Però totes les conquestes de l’ala plebea del republicanisme i el moviment obrer, com el dret laboral democràtic, el dret a l’educació i a l’assistència pública, el dret a ocupar qualsevol lloc en l’Administració de l’estat, al dret a tenir un judici just i a rebre durant una detenció un tracte humanitari, el dret a la llibertat d’expressió –i un llarguíssim etcètera– no poden ser caracteritzats com a dret burgès més que comprant el relat de la burgesia triomfant. El camí que van seguir aquells que van voler inventar coses molt més revolucionàries que aquesta també mereix ser avaluat a totes llums; en allò que concerneix al tema d’aquest article, el resultat històric fou que allò que va extingir-se en el socialisme real no fou en cap cas l’estat sinó –precisament– bona part de les llibertats de participació política, entre elles la llibertat d’expressió.

Caracteritzant la llibertat d’expressió

Ja tenim un marc, succint i esquemàtic, per entendre a continuació què passa també amb la llibertat d’expressió i la llibertat de premsa en un mode de producció capitalista que ha constitucionalitzat els drets patrimonials com a drets fonamentals. La problemàtica aquí és molt similar a la que acabem de diagnosticar de forma general: la posició liberal, que avui s’encarna també en la veu omnipotent dels gegantins grups empresarials de comunicació que conformen l’oligopoli mediàtic espanyol, defensa que hi ha una llibertat d’expressió originària civil i pre-social, negativa perquè es caracteritza per exigir exclusivament als poders públics la no intervenció en l’àmbit de la comunicació que ells controlen (sempre que no sigui per a entregar-los diner públic a mansalva, clar!). La posició republicana, contraposadament, hauria de consistir sempre en recordar que, sense condicions materials i institucions de garantia, la llibertat d’expressió o de premsa queda reduïda a la llibertat per expressar-se dels amos dels mitjans de comunicació. I convé recordar, altra vegada amb Marx, que “si falta la llibertat de premsa tota la resta de llibertats són il·lusòries” [9]. Així doncs, calen lleis per garantir la llibertat d’expressió però també institucions de garantia perquè aquestes no esdevinguin fum.

Com expressa David Guerrero, poder cantar que els borbons són uns lladres i fer acudits sense por de passar per l’Audiència Nacional i abolir per això legislacions regressives com la Llei Mordaza és “igual d’important per a la llibertat d’expressió que una distribució equilibrada, no oligopòlica, de les freqüències de televisió i ràdio, o que un control públic de la fibra òptica i les antenes que ens donen accés a internet” [10]. Tractar la llibertat d’expressió merament com un dret civil i no polític, i presentar-la com una llibertat “negativa”, complica qualsevol intervenció per a corregir els excessos en l’exercici d’aquest dret. Com afirma Julio César Guanche [11], en això, resulta el més comercialitzable dels drets de tipus civil i polític: es pot convertir en un monopoli. Si el que volguéssim caracteritzar fos el dret a protesta, el problema seria el mateix: sense processos

institucionals que assegurin que les protestes es tradueixin en modificacions legislatives –a través, per exemple, de referèndums vinculants i/o revocatoris, com garanteix per exemple l'article 72 de la constitució veneçolana de 1999– el dret a protesta queda reduït a un mer dret a la rebequeria.

El dret a la comunicació i la seva garantia

La llibertat d'expressió implica la llibertat de buscar, rebre i difondre idees i informació de tota índole i per qualsevol mitjà. Així, és un concepte més ampli que la llibertat de premsa, però més restringit que el més recent dret a la comunicació, consistent en “a informar i ser informat, a parlar i ser escoltat, imprescindible per a poder participar en les decisions que concerneixen la col·lectivitat” [12]. Aquest darrer, que entén la comunicació com un procés social de construcció de sentits i permet disputar l'estructura de la propietat dels mitjans d'expressió, és el que ha pres forma en diverses Constitucions llatinoamericanes com la de Veneçuela, Bolívia i Equador. A tall d'exemple, la Llei Orgànica de Comunicació equatoriana (2013) va prohibir als propietaris de bancs posseir mitjans i va distribuir espais entre tres formes de propietat dels mitjans: pública, privada i comunitària.

El plantejament republicà democràtic ha d'assumir que és imprescindible controlar l'asimetria d'informació que l'Estat concentra al seu favor, però que això és impossible amb una estructura de la propietat dels mitjans privada i de tendència oligopòlica. L'objectiu és tan senzill de formular –que no d'aconseguir– com el de construir mitjans de comunicació no sotmesos al poder absolut del mercat ni a la decisió discrecional dels poders públics. És per això que una solució podria consistir en la completa titularitat pública d'infraestructures de la comunicació i dels mitjans, amb les corresponents institucions de garantia que vetllessin perquè aquests no quedin subordinats a agendes governamentals o de partit. Una proposta a considerar en aquest sentit consistiria en apuntalar aquests objectius equiparant la llibertat d'informació amb l'establiment d'un nivell de protecció anàleg al de la llibertat de càtedra de professors i jutges [13].

Epíleg: el temps lliure com a condició d'una veritable lliure expressió

Han quedat fora d'aquest text algunes consideracions clau sobre moltes altres institucions de garantia de la llibertat d'expressió, entesa positivament, com per exemple un sistema educatiu públic a tots els nivells, dotat de recursos i orientat a la construcció de subjectivitats crítiques i no a les demandes del mercat. Però el que no voldria és deixar de dedicar amb unes paraules en relació a la condició necessària, última i més essencial, per a la construcció d'una ciutadania republicana lliure i colegisladora: el temps lliure.

No ens pot resultar difícil d'admetre que aquest text ha ofert fins aquí una visió unilateral en relació al problema de la llibertat en el pensament de Marx, autor que ofereix un discurs molt ric, en el qual combina elements antropològics, socials, històrics, polítics i econòmics, i no només jurídics o institucionals. Marx va caracteritzar la llibertat com a l'autorealització

humana en l'exercici dels seus propis poders, partint de la base que la humanitat romanica escindida, desarrelada i alienada i que només un procés pràctic històric que deixés enrere la societat de les mercaderies podria reunificar l'essència i l'existència humana. En sentit marxista estricte, només una humanitat no escindida podrà expressar-se lliurement. Però a vegades no cal complicar tant les coses; l'aproximació d'Schmidt segons la qual el problema de la llibertat humana es redueix per Marx al del temps lliure [14] pot resultar més prosaica però alhora potser més útil per a pensar com el de Tréveris imaginava el "regne de la llibertat". Convé llegir detingudament el seu text cèlebre sobre la qüestió:

"El regne de la llibertat només comença allí on acaba el treball imposat per la necessitat i per la coacció dels fins externs; queda, doncs, conforme a la naturalesa de la cosa, més enllà de l'òrbita de la veritable producció material. Així com el salvatge ha de lluitar amb la naturalesa per a satisfer les seves necessitats, per a trobar el manteniment de la seva vida i reproduir-la, l'home civilitzat ha de fer el mateix, sota totes les formes socials i sota tots els possibles sistemes de producció. A mesura que es desenvolupa, desenvolupant-se amb ell les seves necessitats, s'estén aquest regne de la necessitat natural, però al mateix temps s'estenen també les forces productives que satisfan aquelles necessitats. La llibertat, en aquest terreny, només pot consistir en el fet que l'home socialitzat, els productors associats, regulin racionalment el seu intercanvi de matèries amb la naturalesa, el posin sota el seu control comú en comptes de deixar-se dominar per ell com per un poder cec, i el duguin a terme amb la menor despesa possible de forces i en les condicions més adequades i més dignes de la seva naturalesa humana. Però, amb tot això, sempre continuarà sent aquest un regne de la necessitat. A l'altre costat de les seves fronteres comença el desplegament de les forces humanes que es considera com a fi en si, el veritable regne de la llibertat, que, no obstant això, només pot florir prenent com a base aquell regne de la necessitat. La condició fonamental per a això és la reducció de la jornada de treball" [15].

Com veiem, Marx va pensar el comunisme com la transició des del regne de la necessitat al regne de la llibertat, definint l'expansió del temps lliure, l'escurçament del temps de treball i el desenvolupament de les forces productives com els seus prerequisits. No són pocs els que han volgut veure en Marx un apologeta del treball, i la canonització estalinista de la seva obra va maldar per aconseguir-ho. Però contràriament, resulta inqüestionable que si

Marx va dedicar grans lloances a la capacitat tecnològicament innovadora de la manera de produir capitalista i de la burgesia industrial moderna va ser per les enormes possibilitats que podia obrir tanta productivitat conquerida pel capital en un món governat racionalment pels productors associats en... la seva conquesta del temps lliure. Sent plenament conscient que el regne de la necessitat no és mai abolible definitivament.

És per això que molt abans que cap sociòleg nord americà posés de moda la idea d'una societat sense treball o "de cost marginal zero" [16], trobem al Marx dels Grundrisse un fervorós defensor del desenvolupament de la tècnica i la ciència com a condició per a fer possible la creació de temps disponible, quan afirma que:

“En la mesura en què la indústria es desenvolupa, la creació de la riquesa real esdevé cada vegada menys dependent del temps de treball i de la quantitat de treball utilitzat que del poder d'agents que són posats en moviment durant el temps de treball, i la poderosa efectivitat no està en relació amb el temps de treball immediat que costa la producció, sinó que depèn més aviat de el nivell general de desenvolupament de la ciència i del progrés de la tecnologia, o de l'aplicació d'aquesta ciència a la producció” [17].

Avui la humanitat és capaç de produir tot allò que necessita en un temps impensable fa dos segles, i això possibilita més que mai una reducció del regne de la necessitat fins a convertir-lo pràcticament a cendres. Potser el socialisme no havia de significar l'abolició de la República i l'estat, sinó més aviat el seu únic aliat raonable: una manera de prendre el control efectiu del metabolisme de l'ésser humà amb la naturalesa per a poder reduir la jornada laboral segons avancen les forces productives. El socialisme no seria un fi, com ha pretès bona part de la tradició marxista, sinó l'únic mitjà per a aconseguir una cosa més important: el desenvolupament de les forces humanes considerades com un fi en si mateix, només practicable en temps lliure. Unes forces que podrien, per fi, expressar-se també lliurement.

Si realment anhelem ser una nació en forma de República, fora bo deixar d'hipostasiar consignes com que ens cal mobilitzar-nos i desobeir erràticament i sense un full de ruta clar, i tornar a posar al centre de l'acció política les lleis que segur voldríem obeir: les que robin llibertat als mercats per a tornar-les a la ciutadania. No en va fou la constatació de la inviabilitat d'aquestes lleis en el marc de l'estat espanyol un dels agregadors més importants del moviment independentista abans de 2017: el sentit comú republicà és sempre anticapitalista.

REFERÈNCIES

- 1 — Karl Marx “Debatten über Preßfreiheit und Publikation der Landständischen Verhandlungen”, Rhenische Zeitung, 12 de maig de 1842 [MEW, Vol. I], traduït per Antoni Doménech.
- 2 — *Así quiere limitar el ‘Gobierno del progreso’ la libertad de prensa* (2020). Madrid: El economista. Disponible [en línia](#).
- 3 — Karl Marx (1867). *EL CAPITAL*. “Cap. XXIV. La llamada acumulación originaria”. Disponible [en línia al web marxists.org](#)
- 4 — Luis Alegre Zahonero i Carlos Fernández Liria (2009). “Capitalismo y ciudadanía: la anomalía de las clases sociales”. Publicat al número 100 de *VIENTO SUR*, gener de 2009. Disponible [en línia](#).
- 5 — David Harvey. “Socialists Must Be the Champions of Freedom”. Article publicat a la revista Jacobin el 22 d’octubre de 2020. Disponible [en línia](#).
- 6 — Maximilien Robespierre: «La primera ley social es aquella que garantiza a todos los miembros de la sociedad los medios para existir». Discurs de Robespierre publicat al portal web Kaosenlared. Disponible [en línia](#).
- 7 — Luis Alegre Zahonero, Carlos Fernández Liria i Daniel Iraberri Pérez. “Derecho, Estado y propiedad / La libertad republicana contra la concepción liberal del Estado”. Article publicat al web marxismocritico.com el 10 d’octubre de 2012. Disponible [en línia](#).
- 8 — Luigi Ferrajoli, *Derechos y garantías*, Trotta, Madrid, 1999.
- 9 — *Gaceta Renana*, nº 139, 19 de maig de 1842, a K. Marx, *op. cit.*, p. 102.
- 10 — David Guerrero. “Tres viejas ideas para comprender la libertad de expresión hoy: el Marx de la Gaceta Renana (1842-1843)”. Article publicat al portal web Sinpermiso.info el 16 de setembre de 2018. Disponible [en línia](#).
- 11 — Julio César Guanche. “La biblia de la libertad de un pueblo”. *Cuba, la libertad de expresión, el DL 370 y una ley de comunicación*. Article publicat al web rebellion.org el 2 de juliol de 2020. Disponible [en línia](#). Font original: [OnCubaNews.com](#)
- 12 — “Comunicación, derechos y desarrollo sostenible en Cuba”. Article publicat al portal waccglobal.com (*WACC, communication for all*) el 27 d’agost de 2017. Disponible [en línia](#).
- 13 — Luis Alegre Zahonero, Carlos Fernández Liria i Daniel Iraberri Pérez. “Derecho, Estado y propiedad / La libertad republicana contra la concepción liberal del Estado”. Article publicat al web marxismocritico.com el 10 d’octubre de 2012. Disponible [en línia](#).
- 14 — A. Schmidt (1976). *El concepto de naturaleza en Marx*, pàgina. 164.
- 15 — *El Capital*, volum III, secció setena, capítol XLVIII; pàg. 759. Mèxic: Fons de Cultura Econòmica.
- 16 — Rifkin, J. i Sánchez Barberán, G. (2016). *La Sociedad De Coste Marginal Cero*. Barcelona: Paidós.
- 17 — Grundrisse, OME-22, pàgina 90.

Pau Llonch

Pau Llonch Mèndez és economista marxista, educador, activista polític i músic. Ha estat membre fundador i portaveu de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca de Sabadell. Ha estat cantant, productor i arranjador a la banda de rap At Versaris i exvocalista de la banda de hatecore metal Batzak. Actualment és educador a l'escola popular itinerant Versembrant, un projecte que pretén fomentar la consciència crítica del jovent mitjançant l'art urbà i el hip-hop. Ha impartit classes i conferències al Màster de Comunicació de la UAB, al Grau d'Educació de la UDG i a l'Institut de Ciències de l'Educació de la UAB, entre d'altres. Col·labora en diversos mitjans de comunicació.